

הקדמה בענייני בור

שיעורים בב"ק פ"ה שיעור 1 (מט):
כ' שבט ה'תשפ"ד
רינת ישראל
ר' שלמה צוקר

עיון בפסוקים של בור

1. שמות פרק כא

(לג) וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹךְ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֵּר וְלֹא יִכְסֶנּוּ וְנִפְלֵ שְׁמָה שׁוֹר אֹךְ חֲמוֹר:
(לד) בְּעַל הַבוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעֲלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לוֹ: ס

2. תרגום יונתן שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק לג לד

(לג) וְאָרוֹם יִפְתַּח אִינֶשׁ גּוֹב אֹךְ אָרוֹם יִחַפֵּס אִינֶשׁ גּוֹב בְּשׁוֹקָא וְלֹא יִכְסִיגֵיהּ וְנִפּוֹל תַּמָּן תּוֹרָא אֹךְ חֲמָרָא:
(לד) מְרִיָה דְגּוֹבָא יִשְׁלַם כֶּסֶף יִתִּיב לְמַרְיָה דְמִי תּוֹרִיָה וְחֲמָרִיָה וְנִבְלִיתָא יְהִי דִלֵיהּ:

3. רש"י שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק לג לד

(לג) וכי יפתח איש בור - שהיה מכוסה וגלהו:
או כי יכרה - למה נאמר, אם על הפתיחה חייב, על הכרייה לא כל שכן, אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב:
ולא יכסנו - הא אם כסהו, פטור, ובחופר ברשות הרבים דבר הכתוב:
שור או חמור - הוא הדין לכל בהמה וחיה, שבכל מקום שנאמר שור וחמור, אנו למדין אותו שור שור משבת, שנאמר למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג יב); מה להלן כל בהמה וחיה כשור. שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך (דברים ה יד) אף כאן, כל בהמה וחיה כשור, ולא נאמר שור וחמור אלא שור, ולאדם אדם, חמור, ולא כלים:
(לד) בעל הבור - בעל התקלה, אף על פי שאין הבור שלו, שעשאו ברשות הרבים, עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקין:
כסף ישיב לבעליו - ישיב, לרבות שוה כסף, ואפילו סובין:
והמת יהיה לו - לניזק, שמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו:

4. רשב"ם שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק לג לד

(לג) כי יפתח איש בור - שהוא עמוק ונגמרה מלאכתו כבר ופשע ולא כיסהו, או אפילו כי יכרה איש בור ולא יכסנו בכל יום לעתותי ערב בצאתו ממלאכתו, לפי שעדיין למחר צריך ליכנס בו ולחפור עוד וטורח הוא לו לכסותו בכל יום, אעפ"י כן חייב הוא:
(לד) בעל הבור - הפותח או הכורה:
והמת יהיה לו - לפי הפשט כיון שמשלם כל דמיו, בדין הוא שהמת יהיה למזיק. אבל חכמים פירשו לניזק, כי פחת הנבילה דניזק הוא:

5. חזקוני שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק לד

(לד) בעל הבור בעל כרחך בעל התקלה ואי אפשר לומר בעל הבור ממש שהרי לא פשע כלום. והמת יהיה לו לפי הפשט כיון שהוא משלם כל דמו דין הוא שיהא המת למזיק.

6. הכתב והקבלה שמות פרק כא

(לד) בעל הבור ישלם. בעל התקלה, אף על פי שאין הבור שלו שחפרו ברה"ר, עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו (רש"י), הנה למאי דפסקי' הלכתא כר"ע וכסתם מתני' דהחופר בור ברשותו ופתחו לרה"ר והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זה חייב בנזקיו, לשון בעל הבור דאמר קרא יותר מכוון כפשטי' שהבור יש לו בעלים, ערמב"ם פ"ב מנ"מ ה"ב:

הקשר לפרק ראשון

7. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ג עמוד א עמוד ב

תולדה דבור מאי ניהו? אילימא אב - י', ותולדה - ט', לא ט' כתיבי ולא י' כתיבי! הא לא קשיא, והמת יהיה לו אמר רחמנא, וקים להו לרבנן: י' עבדן מיתה, ט' - נזיקין עבדי, מיתה לא עבדי. סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לנזיקין! אלא, אאבנו סכיננו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו. היכי דמי? אי דאפקרינהו, בין לרב ובין לשמואל היינו בור! ואי דלא אפקרינהו, אי לשמואל, דאמר כולם מבורו למדנו, היינו בור! ואי לרב, דאמר כולם משורו למדנו, היינו שור! מאי שנא בור? שכן תחלת עשייתו לנזק וממונך ושמירתו עליך, הני נמי תחלת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך! אלא, תולדה דבור כבור,

8. תוספות מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב

וממונך - לאו דוקא גבי בור דלאו ממונא הוא וכן גבי אש דפשיטא דאם הדליק גדישו של חבירו באש של אחר דחייב.

9. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף ג עמוד ב

מאי שנא בור דממונך ושמירתו עליך. אף על גב דבור לאו ממונא הוא מסתברא לי דלרבנותא קאמר הכי לומר דאפילו תימצי לומר כיון דאוקמה רחמנא ברשותך הוי נמי ממונך. הרשב"א ז"ל.

עיון במשנה

10. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מט עמוד ב

מתני'. החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר, או ברה"ר ופתחו לרה"י, ברה"י ופתחו לרה"י אחר - חייב.

11. רש"י מסכת בבא קמא דף מט עמוד ב

מתני'. ופתחו לרה"ר - וכ"ש אם חפר ברה"ר ופתחו לרשות הרבים ולא תימא דוקא חופר ברשותיה דהוה ליה בור דאית ליה בעלים אבל חפר ברה"ר פטור דהא תני סיפא החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו כו'. ברה"ר ופתחו לרה"י - דהוה ליה בור ברה"י והפקיר רשותו דלא מצי למימר מאי בעית ברשותי ונפל דרך פיו לתוכו.

חייב - דקסבר חיובא דבור בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד היא ובלבד שיפקיר רשותו. ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד - אף על גב דאין כאן צד רשות הרבים. חייב - ובלבד אם הפקיר רשותו אותה שפי הבור לתוכה.

12. תוספות מסכת בבא קמא דף מט עמוד ב

החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר - כללא דמילתא בכל הך שמעתתא בור בתר פתחו אזלינן דנחשב הבור כאילו הוא במקום שהפתח שם.

ברה"ר ופתחו לרה"י - פירש בקונט' והפקיר רשותו וה"ה אם מתחילה סמכיה לרה"ר ולא הוצרך לפרש בהפקיר רשותו אלא משום דמשמע ליה לישנא דפתחו לרה"י באמצע רה"י כדמוכח בגמרא דקתני ברה"ר ופתחו לרה"י פטור דמוקי שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו ומעיקרא ס"ד כשהפקיר רשותו ולא בורו והיינו משום דמשמע ליה ופתחו לרה"י באמצע רה"י.

ברה"י ופתחו לרה"י אחר - פ"ה שהפקיר רשותו אותה שפי הבור בתוכה אין נראה שר"ל שפתחו לרה"י של אדם אחר ובא אותו אדם והפקיר רשותו שלא היה לו לומר אותה בלשון נקבה אלא משמע שרוצה לפרש הכל ברשות עצמו ולשון אחר אינו מיושב לפירוש זה ואין להקשות אמאי אצטריך למתני ברה"י ופתחו לרה"י אחר ה"ל למימר החופר בור ברה"י ותו לא דאגב אחריני נקט הכי ופירש לנו שהבור והפתח הכל עושה ברשותו ור"י מפרש ברה"י ופתחו לרה"י אחר דהיינו שחפר בור ברשות עצמו ופתחו לרשות חבירו ואצטריך דלא תימא פתחו לרה"ר הוא דחייב דשכיחי רבים ומזקי אבל ברה"י דליכא למיחש אלא לנזק יחידי פטור וכה"ג תניא בהמניח (לעיל לב:) גבי המבקע ולפי פי' ר"י קשה למה הוא חייב בנזקי בעל חצר אם נפל שורו לבור כיון שהחופר משלם נזקי החצר על בעל חצר למלוייה

13. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נ עמוד ב

מתני'. החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור או חמור - חייב. אחד החופר בור, שיח ומערה, חריצין ונעיצין - חייב. א"כ, למה נאמר בור? מה בור שיש בו כדי להמית - עשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית - עשרה טפחים. היו פחותין מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת - פטור, ואם הוזק בו - חייב.

מחלוקת אמוראים בקריאת הפסוקים

14. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מט עמוד ב דף נ עמוד א

גמ'. ת"ר: החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר, (ברה"ר ופתחו לרה"י) - חייב, וזהו בור האמור בתורה, דברי ר' ישמעאל; ר"ע אומר: הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו - זהו בור האמור בתורה. אמר רבה: בבור ברה"ר - כ"ע לא פליגי דמיחייב, מ"ט? אמר קרא: כי יפתח וכי יכרה, אם על פתיחה חייב, על כרייה לא כל שכן! אלא, שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו; לא נחלקו אלא בבור ברשותו, ר"ע סבר: בור ברשותו נמי חייב, דכתיב: בעל הבור, בבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא, ור' ישמעאל סבר: בעל התקלה; אלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר"ע? זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין. ורב יוסף אומר: בבור ברה"י - כולי עלמא לא פליגי דמיחייב, מאי טעמא? בעל הבור אמר רחמנא, בבור דאית ליה בעלים עסקינן, כי פליגי - בבור ברה"ר, רבי ישמעאל סבר: בור ברה"ר נמי חייב, דכתיב: כי יפתח וכי יכרה, אם על פתיחה חייב, על כרייה לא כ"ש! אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו. ור"ע? הנהו מיצרך צריכי, דאי כתב רחמנא כי יפתח, הוה אמינא פותח הוא דסגי ליה בכסוי, כורה לא סגי ליה בכסוי עד דטאים ליה; ואי כתב רחמנא כי יכרה, הוה אמינא כרייה הוא דבעי כסוי משום דעבד מעשה, אבל פותח דלא עבד מעשה - אימא כסוי נמי לא בעי, קמ"ל. ואלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר' ישמעאל? זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לניזקין. מיתבי: החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"י - פטור, ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן, לפי שאין עושין חלל תחת רה"ר; החופר בורות שיחין ומערות ברשות היחיד ופתחו לרה"ר - חייב; והחופר בורות ברה"י הסמוכה לרשות הרבים, כגון אלו החופרים לאושין - פטור, ור' יוסי בר' יהודה מחייב, עד שיעשה מחיצה עשרה, או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום דריסת רגלי בהמה ארבעה טפחים; טעמא דלאושין, הא לאו לאושין - חייב, הא מני? בשלמא לרבה, רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע, אלא לרב יוסף, בשלמא סיפא דברי הכל, אלא רישא מני? לא רבי ישמעאל ולא ר"ע! אמר לך רב יוסף: כולה דברי הכל היא, ורישא - שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו. אמר רב אשי: השתא דאוקימתא לרב יוסף לדברי הכל, לרבה נמי לא תוקמה כתנאי, מדרישא ר' ישמעאל סיפא נמי ר' ישמעאל, וטעמא דלאושין, הא לאו לאושין - חייב, כגון דארווח ארווחי לרה"ר.

שיטות

ר' ישמעאל - חייב ברה"ר
ר' עקיבא - חייב ברשותו
רבה - כ"ע חייב ברה"ר, ר"ע סבר חייב גם ברשותו, ור"י סבר חייב רק ברה"ר
רב יוסף - כ"ע חייב ברשותו, ר"ע סבר חייב רק ברשותו, ור"י סבר חייב גם ברה"ר

הקשר לפסוקים

